

אשכולות

כזרון פלאווי אל תאמידי יליבת כרם ביבנה

לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט בן הרה"ח רבי ישראל אלעזר זצ"ל

אנכי שומר על אחי

נתן קיזמן (ו')

פרשת כי תבוא

גליון 266 | י"ז אלול ה'תשע"ג

(שנה שביעית)

כניסת שבת 18:54

יציאת שבת 19:53

מלא טוב

לרב דוד קב

לרגל הולדת הנכדה.

נתן חמילבסקי (ו')

לרגל אירוסיו.

כתוב במדרש תנחומא שאמר ה' לקין הי הבל אחיך ענה לו קין השומר אחי אנוכי ומסביר המדרש לא אני שומר אחי אלא מי שאמר אנכי ה' אלוקיך הוא אשם ואין לו מה לבוא אליו בטענות שהרי אם הוא לא היה רוצה שהוא ירצח את הבל אז הוא היה יכול למנוע זאת ממנו ענה לו הקב"ה שזה יהיה נכון רק אם יעשה תשובה. לכאורה, מדרש זה אינו מובן, שהרי יוצא שהקב"ה מסכים עם קין, רק אומר לו שיעשה תשובה. ויש להבין, מה הקשר בין עשיית התשובה לבין אחריותו לגבי רצח אחיו. שהרי ממה נפשך, אם המעשה מתייחס אליו, אז גם אם יעשה תשובה המעשה יתייחס אליו, פשוט לא יענש עליו. ואם אין המעשה מתייחס אליו, אז גם אם לא יעשה תשובה החטא לא מתייחס אליו.

נראה שמדרש זה יובן ע"פ דברי הרב באורות התשובה פרק ט"ז פסקה א* לאחר שמסביר שיסודה של תשובה היא ע"י הכרת האדם שהוא האשם היחיד בחטא שנעשה בבחירתו החופשית והוא היחיד שאפשר לבוא אליו בטענות על החטא ותוצאותיו. ואחרי שמבין את העניין הזה עליו לתת מקום להבנה שיש עניין שהכל נעשה מה' ולא מבחירתו "אמנם אחרי הארת התשובה מיד נמסרים למפרע כל המגרעות שבחיינו וכל המעשים שלגבי ערכו של האדם אינם טובים ותוצאותיהם הן מרות לו, לרשות הגבוהה וכולם נערכים מחוץ ליסוד חופשו ובחירתו ומצטרפים הם לרשות ההנהגה העליונה רשות הגבוהה 'אשר כל מעשינו פעלת לנו'. וכל זה בקשר לצד הרע מה שאין כן הצד הטוב כולו הוא קשור עם חופשתו של האדם" וממשיך הרב שכל שתשובתו יותר טובה כך מעשיו הרעים מתקשרים יותר לה' ששם כולו טוב ומעשיו הטובים לבחירתו וכו' טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו. דהיינו, כל המעשים והפעולות הנעשות בעולם באמת הן טובות, אך כל זה מצד הקב"ה, אבל מצד האדם, כל מעשה שהוא נעשה בפעולתו ובכוונתו מתייחס אליו. ולכן כאשר האדם עושה תשובה, הוא בעצם מבטל את ייחוסו של המעשה אליו ומחזירו כביכול לקב"ה ולמצבו הטוב.

ההבנה של ההתייחסות הכללית תובן ע"פ הגמרא בפסחים לא כהעולם הזה העוה"ב בעוה"ז על שמועות רעות מברך דיין האמת ועל שמעות טובות מברך הטוב והמטיב לעתיד לבוא הכל הטוב והמטיב. ומסבירים המפרשים שהכוונה שלעתיד לבוא הכל הטוב והמטיב אין הכוונה רק שלא יהיה רע (כפרש"י) אלא הכוונה שכל מה שהיה עד היום יתברר ויובן שהיה לטובה פשוט לא יכולנו להבין את זה בפרספקטיבה הצרה שלנו אבל בהסתכלות שנאמרה לגבי ימות המשיח עין לא ראתה אלוקים זולתך הכל הטוב והמטיב. וזה מה שקרה עם קין שהרי הקב"ה אמר לו אם תעשה תשובה אז המעשה יפסיק להתייחס באמת אליך ויחזור אל ההתייחסות הכללית הטובה.

ע"פ זה ניתן גם להבין את שאלת הראשונים מדוע ה' העניש את המצרים בשעבדם את ישראל על אף גזרת הקב"ה שאמר לאברהם "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי". שואלים הראשונים מה אשמים המצרים הרי ה' גזר עליהם לשעבד את המצרים? אך על פי דברינו הכל יובן שהרי המעשה מתייחס אליהם כיוון שהם עשו זאת מבחירתם וכל מה שזה ראוי לקרות מצד האמת זה רק מצד ה' ולא מצדם כי המעשה מתייחס אליהם.

רעיון זה יובן ביתר ביאור ע"פ מה שכתב התניא בשער הייחוד והאמונה ונפש החיים בשער ג' לגבי הצמצום המובא בכתבי האר"י ז"ל והסבירו שהגם שמצד ה' אין עוד מלבדו ולית אתר פנוי מיניה מצד ה' אך הצמצום הוא רק ביחס לאדם. דהיינו, מצד האמת הקב"ה נמצא בבית הכסא ובקודש הקדשים באותה המידה, אך מצד האדם בבית הכסא אסור לו אפילו להרהר בדברי תורה מחמת פחיתותו ובקודש הקדשים לא יכול להיות כי אם כהן גדול ביום הכיפורים מחמת עוצם קדושתו ע"ש בהרחבה.

ע"פ זה, גם יובן מדוע עוונות נהפכות לזכויות, שברגע שהאדם חוזר בתשובה הוא מפסיק לייחס את המעשה אליו ומחזירו כביכול לפרספקטיבה הרחבה של הקב"ה והוא שב אל ה' וממילא גם מחזיר את המעשה אל ה'.

ע"פ זה יובנו גם דברי האר"י ז"ל שכתב שראשי תבות אלול זה אינה לידו ושמתי לך (מקום) ומסביר ר' חיים ויטאל שהכוונה מקום לחטא במקרה של תשובה דהיינו שהחטא ישוב למקום - שהוא הקב"ה שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. ובאמת גם יובן מדוע בימות המשיח יתווספו עוד שלוש ערי מקלט, כי מטרת ערי המקלט היא להוות מקום רוחני לאדם אשר מרגיש שאין לו מקום. ולכן אחד מיסודות התשובה הוא ענווה.

ובאמת יובנו דברי יוסף בתגובתו למכירת האחים, לא אתם שלחתם אותי הנה כי אם האלוקים. דהיינו לאחר שחזרתם בתשובה, המעשה מפסיק להתייחס אליכם ומתייחס אל ה'. ובפרשת ויחי אומר להם אתם חשבת עלי לרעה ואלוקים חשבה לטובה, דהיינו לאחר שהמעשה שב אל ה' ממילא הוא לטובה.

יהי רצון שנזכה לחזור בתשובה שלמה.

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

הרב אורי בצלאל פישר

יצחק זיטר

הקרוב אליו. אבל, כיון שלא הזכיר לבסוף אלא דברי האומר 'ואין מוסקין בטהרה', וסמך לו דברי השבח 'מובטח אני וכו' , מוכח שעל האחרון הוא השבח. אלא שהגמרא לפנינו הזכירה לבסוף האומר 'ומוסקין בטומאה' וסמך לו 'ומובטח אני בזה וכו' . ואם כן, לכאורה, איפכא מסתברא וכדברי התוס'. וכאשר נעייין בדברי מהרש"א יש לומר שהיו 2 גירסאות וכל אחד דיבר לפי הגירסא שלו. שלתוס' הוזכר בסוף האומר "ומוסקין בטומאה". ולדברי ר"ח והרשב"ץ הוזכר לבסוף "ואין מוסקין בטהרה".

המהרש"א (מסכת פסחים ג, ע"ב) ביאר את דברי הגמרא באופן הבא: "לכאורה דר"ל דלשון קצר עדיף אפי' מגונה מלשון ארוך ונקי אבל קשה לפי זה כיון דלשון קצר אפילו מגונה עדיף כל הני דעיקם ל"ל דלא ה"ל לעקם אלא חד קרא ללמדך היכא דכי הדדי נינהו לחזר אחר לשון נקי וע"כ נראה לפרש דלשון קצר ומגונה ולשון ארוך ונקי שוים הם וכיון דשוים הם ע"כ היכא דכי הדדי נינהו למדנו דעדיף לשון נקי והשתא ניחא כל הני קראי דטמא דקיצר בהם וכמה קראי איכא דעיקם והאריך בהם דשוים הם להאריך בלשון נקי או לקצר בלשון מגונה ולקמן בשמעתין גבי ח"א אין בוצרין בטהרה וח"א ומוסקין בטומאה דאמר מובטחני בזה שמורה הוראה כו' שכתב הר"ן בשם התו' שעל זה שאמר ומוסקים בטומאה שקיצר בלשונו אמר כן והוא פי' פירוש אחר וע"ש שהוא נראה דחוק ולפי דרכינו ששניהם שוים להאריך בל' נקי ולקצר בלשון גנאי יש לפרש שעל השני אמר כן שראה בו דבר חכמה כהיא דאמרין מברכותיו של אדם ניכר שת"ח הוא שהראשון אפשר שלא נתכוין לדבר בלשון נקי אלא שכך נזדמן לו בפיו בלי כוונה אבל השני ששמע מן הראשון ושינה לומר בלשון קצר ודאי נתכוין לכך וכן להיפך לגירסת הר"ף הראשון אפשר שלא נתכוין לומר בלשון קצר אבל השני ששמע מן הראשון ושינה לומר בלשון נקי ודאי דנתכוין לכך להשמיענו הך חדושה דיש לאדם לומר בלשון נקי וק"ל".

יוצא מדבריו יסוד גדול שאכן, אין כלל מחלוקת בין הפרשנים אלא מי שהובאו את דבריו באחרונה, ממנו מוכח שדיבר בחכמה. שמהראשון לא מוכח שדיבר ממחשבה, אלא יכול להיות שכך יצא לו בדיבורו. מה שאין כן השני ששמע מהראשון ושינה מדברי חבירו הראשון מוכח שחשב לפני שדיבר ואליו **דווקא** כיוון השבח ולא מפני **תוכן דבריו** אלא מפני **שדיבורו נובע ממחשבה**.

זהו מה שאמר הלל/רבי מובטחני בזה שיצא מורה הוראה בישראל, **ולא היו ימים מועטים** עד שהורה הוראה בישראל.

איתא בגמ' (פסחים ג, ע"ב): "דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמי דהלל וחד מנייהו ריב"ז ואמרי לה קמי דרבי וחד מנייהו ר' יוחנן. חד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ואין בוצרין בטהרה. וחד אמר מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה. אמר מובטח אני בזה שמורה הוראה יצא בישראל וכו' ."

קורא גמ' זו תמה למי התכוון המשורר שאמר "כזה", לתלמיד שדיבר קצר וקולע או לתלמיד שדיבר ארוך ונקי? ואכן, בשאלה זו נתחבטו הראשונים ונעייין בדבריהם הקדושים.

רבינו חננאל (שם) פירש ששיבח לזה שאמר מפני מה אין מוסקין בטהרה, דלא הוציא טומאה מפיו. אם כן, מר"ח מוכח שהבין שהלל התכוון לתלמיד שדיבר ארוך ונקי. אך, עדיין לא מובן מה ההכרח שהכריח את ר"ח להבין כך, שהרי זה שאמר בלשון לא נקייה, דיבר בלשון קצרה. כלומר, מדברי הגמרא משמע שיש עדיפות לדבר בלשון קצרה מלדבר בלשון ארוכה ונקיה.

והנה בשו"ת הרשב"ץ (ח"ג, סימן עח) נשאל על כך, וה"ל: "מפני מה שיבח את התלמיד שאמר 'מפני מה אין מוסקין בטהרה' אדרבא היה לו לשבח יותר את האומר 'מפני מה מוסקין בטומאה' שתפס לשון קצרה". על כך השיב ואמר: "יפה שאלת, ובתוס' אמרו מכוח קושיא זו שלא שיבח אלא את האומר מפני מה מוסקין בטומאה. אבל שמעתי מאבא מארי ז"ל שאמר בשם הרבנית אשת הרב ר' יוסף בר' יוחנן שהטעם ששיבח את האומר אין מוסקין בטהרה אע"פ שהאריך בלשונו כי מה שאמרו 'לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה', זה דווקא **הרב לתלמיד** כדי שלא ישתבש בלשון ארוכה. אבל **תלמיד השואל מהרב** לשון נקייה עדיף ואין צריך לשון קצרה כי הרב ליבו רחב ולא יתבלבל בלשון ארוכה. **ויש מתרצים** דהיינו טעמא משום שלשון מפני מה מוסקין בטומאה, אינו מדוקדק, דמשמע **דחייבים** למסוק בטומאה, וזה אינו. אבל האומר מפני מה אין מוסקין בטהרה אע"פ שמאריך בלשונו, מכל מקומו לשונו בא מדוקדק יותר. כלומר מפני מה אנו לא מחזרין למסוק בטהרה כמו שאנו מחזרים לבצור בטהרה".

יוצא שהרשב"ץ מסכים לדעת ר"ח אך לא מטעמו. לדעת ר"ח, הטעם ששיבח את התלמיד שדיבר נקי כיון **שלא הוציא דבר טומאה מפיו**. אך, הרשב"ץ הביא טעמים אחרים: 1. דווקא הרב לתלמיד ידבר בלשון קצרה שלא יכביד על התלמיד. 2. לשון מוסקין בטומאה אינו לשון מתוקן מבחינה הלכתית. אפשר לבוא לידי טעות.

דברי הר"ח ורשב"ץ עומדים בניגוד לדעת התוס' שהשבח הוא לתלמיד שדיבר קצרה. ואפשר לתלות את המחלוקת ע"פ דברי הרשב"ש (בהג"ה בתושבת הרשב"ש הנ"ל), וזה לשונו: "שאלו היה המשובח זה שאמר ומוסקים בטומאה היה מזכירו הש"ס לבסוף, אחר דברי האומר 'ואין מוסקין בטהרה' כדי שיהיה מה שאמר ומובטח אני בזה וכו', חוזר אל

נמשכים הלבבות". כדי להיגמל מהרגלים רעים צריך להרבות במעשים! והכוונה למעשים טובים וחיוביים שבכוחם לשבור הרגלים שליליים ולטהר את נפשנו מכל הטומאה שדבקה בה.

בימים האלו אתה חייב לדקדק יותר בקיום מצוות, אפילו אם בדרך כלל אתה לא מקפיד על כך, ואפילו אם לאחר שיעברו הימים הנוראים אתה לא תמשיך בהקפדות האלו, עכשיו זה הזמן להראות שאתה יכול⁵. אומר הרב דסלר⁶, אפילו אם השינוי הוא זמני, אך עצם זה שאתה משנה את מעשיך ולא ממשיך להתנהג באותה דרך כתמיד, כאן כבר מתחיל הכח לשבור את ההרגל.

הרמב"ם כתב⁷ שאדם צריך לשנות את מעשיו **כולם** לטובה, והכוונה שגם המעשים הטובים שלו צריכים להשתדרג. ימים אלו הם הזמן הטוב ביותר לשפר את התפילה שלנו, להגיע כמה דקות לפני הזמן שהיינו רגילים עד עכשיו כדי להתכונן כדבעי, להתרכז יותר טוב במילים על ידי הסתכלות בתוך הסידור, ולא לדבר כלל בזמן התפילה. גם בסדרי הלימוד שלנו אנחנו צריכים לראות שיפור, הן מבינת הזמנים והן מבחינת הלימוד עצמו. בואו ונראה אם אנחנו מסוגלים ללמוד שעה אחת ברציפות וללא הפסקות בשבועיים הקרובים!

יהי רצון שהימים הבאים עלינו לטובה יהיו ימים של עליה והתחזקות, ויהי רצון שהכל יהיה מתוך שמחה גדולה על כל הטוב שזכינו לו מה' יתברך.

⁴ ספר החינוך מצווה טז.

⁵ וכך כתבו המחבר והרמב"ם באו"ח סימן תרג: אף מי שאינו נוהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך לזוהר. הגה: ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה; וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת (ד"ע ורבינו יונה ריש ברכות).

⁶ מכתב מאליהו ח"ב עמוד 56.

⁷ שם הלכה ד.

נאמר בספר משלי¹: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם", ומפרש בעל מצודת דוד: "כמו דרך המים מראים את הפנים בדומים להפנים המסתכלים בה, אם שוחקות שוחקות ואם עצבות עצבות, כן לב האדם לאדם **אם לבו טוב על חבירו ייטיב גם לבו ואם רעה תרע גם היא**".

כלומר, אם יחסך לחבירך הוא חיובי, ממילא גם יחסו אליך יהיה חיובי, וכן להיפך. ולא דווקא במעשה ובדיבור, אלא אף במחשבת הלב, מה שבלבך על רעיון כך גם יהא בלבו עליך.

חכמי המוסר אומרים שאף ביחסינו להקב"ה הדברים הם "כמים הפנים לפנים", וכפי קירבתנו אליו יתברך כך מתקרב הוא אלינו.

חודש אלול הוא הזמן שבו "המלך בשדה", בורא העולם נמצא קרוב אלינו יותר מבשאר השנה², ואני לדודי ודודי לי, וככל שנתאמץ להתקרב אליו כך גם הוא יתברך יבוא לקראתנו.

אבל מה לעשות, הרי כל השנה כולה התרגלנו להתנהג ולעשות דברים לא הכי-הכי... , אז איך אפשר פתאום בחודש אחד להיגמל מכל ההרגלים של שנה שלימה? השלב הראשון הוא הכרת המצב והודאה בו. אתה חייב ממש לדבר אל עצמך ולומר בפיוך את כל אותם עניינים שהם עדיין לא בסדר כדי שהכל יהיה על השולחן. אל תדחיק אותם לאיזו פינה אפילה ואל תנסה לעבוד על עצמך. אנחנו לא מנסים להתחמק או לברוח מן האמת!

אבל אין די במחשבות ובדיבורים, שהרי³ "בדברים לא יוסר עבד", אלא צריך גם מעשים, וכבר נקוט בידינו הכלל⁴: "אחרי הפעולות

¹ משלי כז, יט.

² וכך כתב הרמב"ם בנוגע לעשרת ימי תשובה: "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר **ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו**" (הלכות תשובה פ"ב ה"ו).

³ משלי כט, יט.

"פרפאות לחכמה"

דברי חכמים

ומודיעות עד כמה מסרו נפשם בעד עסק התורה וקיום האומה בה, אבל חלילה להעלותן, כשהן עצמן, במעלות התורה, ומשנה מפורשת היא: קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגימטריאות פרפאות לחכמה, רוצה לומר לחכמת התורה.

וז"ל תשובת הריב"ש (סימן מה) בשם רבנו האי גאון: תקון הגוף ומישור הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד, ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעצמו ולאחרים שכמותו ויועילו לעמי הארץ, כי ישירים דרכי התורה והמצוה כו' ולא תמצא יראת שמים ויראת חטא וזריזות וענוה וטהרה וקדושה אלא במתעסקים במשנה ותלמוד כו' עכ"ל.

באגרות ר' יצחק אלחנן ספקטור (כרך א, עמ' נו-נז) נמצא מכתב של ר' יצחק אלחנן ספקטור, ששם הוא כתב בנוגע לפרפאות לחכמה:

כל מצוה וכל מדה טובה שמחזיקים ומתנהגים בה, היא נותנת חיים ותקומה לאומה הישראלית, אבל רק אם היא מקוימת כדת התורה ובשביל התורה שתתקיים שהיא הנשמה הכללית. יש בידנו פרפאות רבות לחכמת התורה, כמו דקדוק לשון הקודש ודרכי הלשון, וכהנה עוד ידיעות חביבות, כתולדות גדולי ישראל והרפתקאותיהן דעו עליהן, המעידות

בזה"ז כסף). כל זוג יכול להכיל בתוכו את כל שלשת החלקים ע"י עבודתו הפנימית וזכויותיו.

גם ביחסי הברית בין ישראל לה' יש יחסי בן-אב, עבד-אדון, עם-מלך. ולפי דרגת קיום המצוות ועבודת האדם, הוא קובע את דרגתו בפרט ובכלל (וגם איש המעלה השלם שזוכה לדרגת אב-בן בשלמותה, עדיין יש בו מימד של שפלות המחייב את מבט היראה אפי' ברובד הנמוך שלה, יראת העונש. יעוין ברמב"ם בפיהמ"ש באבות על המשנה "ויהי מורא שמים עליכם").

בעבודת ה' של כל אדם וכן בלימוד התורה, ישנם האופנים של תועלת, בה נכללים כל אמצעי העזר שאנו משתמשים בהם – יצירת תמריצים חברתיים, השגיות, הרצון להיות ת"ח מתוך גאווה בידיעת התורה, "שיקראון רבי" בלשון הגמרא (נדרים סב, ע"א), וכן ההכרה הפנימית שזו האמת וראוי לשאוף לה. יחידים מסוגלים למקד את כל עלייתם הרוחנית מסביב לנקודה פנימית זו (ואלה שמאריכים לדבר על זה – עצת היצר היא, שכל המידות האחרות שלהם כמו השגיות וכדו' מופנים רק לענייני הגשמיות, וכשעוסקים בענייני תורה מיד מתעטפים בקדושה ומדברים על תורה לשמה ללא שום הישג. ואלה שכן שיתפו בלימוד התורה שלהם את שאיפותיהם הנובעות מיצה"ר, הגיעו לדרגה בתורה, ומיד אחר שזוכים למתיקותה מתעורר בהם בחלק הפנימי לשאוף גם לחלק ה'לשמה' שבתורה. הרי בשום תחום אחר אנו לא מחכים שנער ילך ללימודים אקדמאים בשאיפה פנימית רוחנית של בניין העולם, אלא אנו ממריצים ע"י תגמולים שונים. כך אנו גם לא מצפים שילד ילמד מתוך הכרה בחשיבות הלימוד לטובתו או מתוך מעלתו של הלימוד, בלי אוירה תומכת ומעודדת (של פרסים).

יש את ההכרה הפנימית, האושר שבהליכה בדרך ה', בעמל בתורה ובהארה שזוכה לה מי שדבק בה, כל אחד לפי דרגתו.

בחודש אלול המיועד לבניה הרוחנית של האדם, בו עלה משה להר סיני לקבל את הלוחות השניות – הבסיס לתושבע"פ, עלינו לקבל מחדש את הברית בשתי קומותיה, התועלתית שעיקרה בהתחזקות בקיום מצוות, והפנימית שעיקרה בעמל התורה, כהכנה ליום השמחה השלם שיתוקן בו בעז"ה החטא של "תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה".

הרמב"ן האריך לבאר ההבדל בין הקללות שבפרשת כי תבא לאלה שבפרשת בחוקותי, ותורף דבריו ששתי פרשיות אלה מקבילות לבית ראשון ושני. והאריך להראות את היחס בפסוקים למאורעות השונים.

אמנם כל התייחסות הרמב"ן בזה - בחלק של הפרת הברית והעונש. ברצוני להתייחס לחלק הראשון החיובי של קיום הברית בו ניתן לראות הבדל משמעותי בין שתי הבריות, הן בחלק הדרישות והן בתגמול.

ראשית, בולט הקיצור בפרשת בחוקותי לעומת האריכות בפרשת כי תבא (אחד עשר פסוקים לעומת ארבעה עשר, מלבד כל הפסוקים הקודמים על מעמד הברכות והקללות בהר עיבל וכו'). בפרשת בחוקותי מודגשת ההצלחה הרוחנית, "ונתתי משכני בתוככם", "והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לא-לוהים", לעומת השפע הגשמי והכבוד כלפי האומות המתוארים בפרשת כי תבא. אפי' בחלק הרוחני, "יקימך ה' לו לעם קדוש", מסיים "וראו כל עמי הארץ...". גם עצם הדרישה בפרשת בחוקותי מתבססת על לימוד תורה, "בחוקותי תלכו" – שהיו עמלים בתורה, ובפרשת כי תבא על קיום מצוות.

אפשר היה לומר כמו שמבואר אצלנו בכ"מ, שכל ספר בתורה מיועד לחלק אחר בעם (או במילים אחרות – לרובד ולמבט אחר), וספר ויקרא שכולו עוסק בקודש והשראת שכניה – הרי הברית מתרכזת מסביב להשראת השכנה, שמצד האדם באה לידי ביטוי בעמל התורה, ומצד הקב"ה בהשראת שכניה (ולא מקרה הוא שבקשת "ותוליכנו קוממיות לארצנו" נאמרת בברכת התורה, כי הקומה הזקופה שעליה אנו מבקשים אינה גאווה לאומית שחצנית המתבטאת ביהירותנו כלפי אומות העולם, אלא שלמות האדם כשלעצמו, כמו שדרשו חז"ל על קומת אדם (הראשון)).

לעומת זאת, ספר דברים שמיועד לכלל העם, הרי הוא עוסק בקיום מצוות בעיקר במבט התועלת, דבר המתבטא הן בדרישות הברית והן בתגמול.

ואין הכוונה לשתי קבוצות אנשים, אלא כך הדבר בכל קבוצה ואדם (מלבד יחידים ומיוחדים), קיימות שתי הקומות האלה באישיותו. אם נמשיל לזוגיות בין בעל ואשה, הרי שיש ביניהם שלש אפשרויות של קשר: ¹ה"עֲרֵב", שהוא הקשר הטבעי בין הזכרים והנקבות, ה"מועיל", שהוא התפקוד היעיל של המפעל הקרוי 'משפחה', וה"טוב", שהוא הברית הפנימית והאהבה. ובמק"א בארנו שמצבים אלה מקבילים לשלשת השמות של הזוג הראשון – זכר ונקבה, איש ואשה, אדם וחיה (ובספר החיים² לאחי המהר"ל באר בזה את שלשת דרכי הקידושין, ומדוע נהוג

¹ החלוקה ל"טוב, ערב, מועיל" מצויה אצל האחרונים (מהרש"א, מהר"ל, ואחרים). המקור הקדום ביותר שמצאתי הוא בספר העיקרים (ג, לה; וקצת כע"ז ברלב"ג משלי כא ע"פ כל דרך איש ישר בעיניו). הרמב"ם (פירוש אבות א, ו, על "קנה לך חבר") מגדיר "חבר תועלת", "חבר הנאה" (שהוא, יחד עם "חבר בטחון", סוג של "חבר מנוחה"), ו"חבר מעלה".

² הספר מחולק ל"ספרים" שונים, כפי הנהוג לומר ב"אבינו מלכנו, כתבנו בספר וכו'". זה נמצא ב"ספר חיים טובים", פרק ד.